

Војно-друштвене научне дисциплине и њихово место у систему војних наука и научним областима у друштву

УДК 355.001

Група аутора*

У раду су сажето анализиране неке војно-друштвене научне дисциплине, које су, према постојећим официјелним класификацијама војних наука, сврстане у ту групу научних дисциплина: војна социологија, војна економика, војна психологија, војна андрагогија и војна историја, као и војна географија, за коју се сматра да, с обзиром на предмет истраживања и објективно место у систему војних наука, такође спада у групу војно-друштвених, као и у групу војно-природних научних дисциплина.

Текст је резултат рада више аутора компетентних за поједине војно-друштвене научне дисциплине. Сви они полазе од чињенице да је рат, као друштвени сукоб, у основи тотална друштвена појава. Из те објективне чињенице произилазе место и значај сваке појединачно анализиране војно-друштвене научне дисциплине и свих тих дисциплина заједно за научну фундираност и развој војне науке. Иначе, све анализиране војно-друштвене научне дисциплине чине у систему друштвених наука значајне посебне научне дисциплине одговарајућих друштвених наука и доприносе њиховој научној конзистентности.

Војна економика као војно-друштвена научна дисциплина

Проф. др Радослав Савић, пуковник

Економика земље, као једна од основних наука у систему економских наука, у оквиру свог предмета истраживања и изучавања има, као једну од битних целина, део у оквиру којег се та друштвено-економска наука бави изучавањем карактеристика и ефикасности чинилаца друштвено-економског развоја. Будући да је реалан друштвено-економски развој сваке земље реална основа и лимит њених свеукупних активности, није потребно посебно доказивати да и реалне могућности припрема и

* Сви аутори су из Војне академије Војске Југославије – Београд.

извођења одбрамбених активности земље, објективно, директно зависе управо од те *економске основе*. Јер, како је рекао и један од твораца „модерне стратегије“ Александар Хамилтон: „... безбедност није могућа без снаге, јер, народ, презрен због своје слабости, губи чак и привилегију да буде неутралан. Само ако будемо јаки, можемо, бирати мир или рат, како то наш интерес, вођен правдом буде диктирао. Али снага зависи од слоге..., од владе, оружја и *изворних средстава земље*“ (*курзив Р.С.*).¹ Слично А. Хамилтону, Адам Смит је „веровао да се способност једног народа да води рат може најбоље мерити према изразима његовог производног капацитета...“,² а Фридрих Лист, такође један од твораца „модерне стратегије“, наглашава да „уколико је већа производна моћ, утолико је већа јачина народа у његовим спољним односима и утолико је већа његова независност за време рата“. Отуда се, сматра он, „економска начела... не могу раздвајати од својих политичких утицаја“.³ Према томе, на основу наведеног, али и на основу бројних искустава из праксе политичких спорова, криза и ратова, може се закључити да је и у савременим условима немогуће замислити реалност и остваривост планирања било које војне (одбрамбене) активности земље без узимања у обзир, првенствено, реалних економских могућности.

Будући да је војска и у економском смислу субјект с посебним друштвеним обележјем – војним, реално постоји и посебност предмета економике земље у тој области која је одређена као војна, односно у рату – ратна економика. Отуда, полазећи од предмета економике земље као једне од економских наука, у литератури се појам војне (ратне) економике теоријски користи за одређивање суштине посебне економске научне дисциплине. У практичном смислу, под војном (ратном) економиком подразумевају се организација и функционисање војне, односно у рату – ратне привреде. Међутим, подручје војне економике, које треба да обухвата теоријски аспект тог појма, не може да се односи само на теоријске аспекте војне (ратне) привреде као праксе, већ војна (ратна) економика као теорија, односно као посебна економска научна дисциплина, мора истраживањем да обухвати војне аспекте укупне друштвене привреде. Подручје праксе војне економике је широко и, у основи, обухвата проблеме као што су:

- производња за војне потребе (у цивилној и наменској варијанти);
- аналитички приступ учешћу буџета за војску у буџету државе и националном дохотку (НД);
- планирање и остваривање материјалних ратних резерви;
- увоз и извоз наоружања и војне опреме (НВО) и енергетских компонената, као и учешће наменске производње у томе;

¹ Edward Mead Earle, *Творци модерне стратегије*, К-3, „Војно дело“, Београд, 1952, стр. 149.

² Исто, стр. 135.

³ Исто, стр. 159.

– коришћење војних објеката, средстава и људства за мирнодопске намене (туризам, саобраћај, инжињеријски радови итд.);

– економисање у употреби финансијских и материјалних средстава, као и људства, у обезбеђивању стандарда припадника Војске Југославије, као и за обављање задатака обуке и васпитања у миру, односно, ратних задатака у рату;

– едукација старешинског кадра за решавање проблема из војно-економске области, и друго.

У оквиру наведеног треба сагледавати место и значај војне (ратне) економике и у систему економских наука, али и у систему војних наука. Према томе, будући да је предмет војне економике, као посебне економске научне дисциплине, војни аспект економске стварности земље, као реалног исходишног чиниоца свеукупне одбрамбене активности земље, који је, као економски аспект, према дефиницији, примарни чинилац и у области одбране, с правом се може закључити да је војна економика као научна дисциплина, али и као пракса, реална основа и објективни лимит не само свих других војно-друштвених научних дисциплина већ, у различитим аспектима, и свих других научних дисциплина у оквиру система војних наука. Међутим, значај војне економике као научне дисциплине не исцрпљује се само у теорији и пракси одбране земље. Она је и због резултата свог научног истраживања и због резултата специфичне војне привреде, у миру и у рату, значајна за конзистентност предмета и економике земље – науке према којој војна економика стоји у односу посебног према општем, али је значајна и за привреду земље. Због тога је војној економици, као једној од војно-друштвених научних дисциплина, место у систему војних наука.

Дакле, значај војне економике као посебне научне дисциплине у оквиру економике земље, како у оквиру укупних војно-друштвених научних дисциплина, тако и у систему војних наука у целини, произилази из објективног значаја који има *производња* као прва и основна људска делатност – реална основа свих друштвених процеса и односа, па, тиме, и односа у области припрема и извођења одбране земље. Отуда је, сматрамо, логично да официри ВЈ – како из општеобразовних, тако и из практичних професионалних разлога – током школовања у ВА ВЈ и ВТА стичу основна знања из економске теорије и праксе уопште, а посебно из војноекономске области. Међутим, студенти ВА ВЈ и ВТА (осим студената интендантског и финансијског смера у ВТА) већ дуго (од 1990. године), у оквиру предмета економика СРЈ (СФРЈ), не изучавају ништа из области војне економике, а од следећег семестра (зимски семестар школске 1997/1998. године) немају више прилике да изучавају садржаје из било којег економског предмета јер су у новим НПП, осим *филозофије*, избачени у целини и предмети *политичка економија* и *экономика СР Југославије*, што није добро решење.

Мр Владимир Грујић, мајор

Предмет проучавања социологије је друштво, односно, социологија као наука истражује опште законитости друштвеног развоја, као и све оно што детерминише и карактерише било друштво као свеукупност друштвених односа, било поједине његове појаве и везе између њих. У научној класификацији социологија се третира као друштвена наука. У односу на друге друштвене науке, наглашава се, као специфичност, да она изучава оно што је опште у друштвеним појавама – њихова заједничка својства. Теоријске поставке социологије имају, по правилу, много виши степен општости и апстрактности у односу на теоријске ставове до којих долазе друге друштвене науке,⁴ које се баве конкретним појединачним појавама друштвеног живота и због тога су непосредније ослоњене на искуствене чињенице.

У проучавању социолошких феномена социологија се ослања на филозофију и друге друштвене науке: историју, економију, психологију итд. Развој опште социологије био је праћен процесом настајања посебних социологија, које су бројне. Једна од посебних социологија јесте војна социологија. „Она је посебна зато што изучава такво подручје друштвеног деловања које до тада комплексно није проучавала ни једна наука.“⁵ Конкретно, војна социологија се бави проучавањем војне силе, рата и војне организације.

Атрибут *војна* указује на средину у којој се обављају социолошка истраживања (слично социологији села, социологији индустрије итд.). Војна социологија, као млада дисциплина, користи метод своје матичне науке – социологије, као и остале посебне социологије, које само релативно стварају своје методе. Сходно потребама, и она мора усавршавати методе социологије и стварати методе и технике специфичне за њене услове истраживања. Пошто су та истраживања дуготрајна и веома сложена, за развој те науке у нас посебно је значајно добро познавање резултата и нових сазнања до којих је дошла војна социологија у свету, посебно у области истраживања војне силе рата, војне организације итд.

У свету се користе различити називи за социологију која, као посебна социологија, изучава рат и војску. Поред назива који се најчешће користи – *војна социологија*, користе се и називи *социологија*

⁴ „Историја проучава, на пример, Француску револуцију, револуцију 1848, Октобарску социјалистичку револуцију као једнократне, по времену и простору тачно одређене друштвене појаве. Питањима шта је револуција, које су њене битне карактеристике, законитости које делују у свим друштвеним револуцијама, без обзира на њихове историјске облике, тим питањима се бави социологија“ (И. Горичар, *Социологија*, „Рад“, Београд, 1977, стр. 19).

⁵ Илија Становчић, *Предмет опште социологије и њен однос према друштвеним наукама*, „Савремена школа“, Београд, 1964, стр. 152.

војске, социологија рата, социологија војне организације, и други. Војна социологија се у нашој војсци систематски развијала од 1970. до 1993. године. У том периоду, на организован и плански начин, њоме су се бавили Висока војнополитичка школа⁶ и Центар за андрагошко-психолошка и социолошка истраживања.⁷ Висока војнополитичка школа развијала је студијско-теоријски рад у оквиру наставе, тако да је своја истраживања финализовала у облику студија, уџбеника, наставних скрипти и сличних материјала. Центар за андрагошко-психолошка и социолошка истраживања обављао је веома обимна истраживања у области војне социологије, најчешће кроз пројекте теоријско-емпиријског карактера. Резултати истраживачких подухвата на пољу војне социологије били су значајни,⁸ а та истраживања била су усмерена на утврђивање општих и посебних законитости значајних за усавршавање и квалитативно мењање друштвеног бића армије. Познавање тих законитости и детерминаната утицаја, трендова развоја и могућности за њихово усавршавање, уз познавање и уважавање других објективних чинилаца, услов је за успешно изграђивање и развој армије, као и за предузимање одговарајућих мера којима се може постићи позитивно и неутралисати и спречити негативно дејство општих и посебних законитости. Остваривањем таквих циљева кроз реализацију истраживачких пројеката из војне социологије позитивно је утицано на мирнодопско изграђивање и развој армије и значајно се доприносило унапређењу њене борбене готовости.

Гашењем ВВПШ 1993. године прекинута су институционално организована истраживања у области социологије у Војсци Југославије. Ипак, у оквиру магистарских и докторских студија на ВА ВЈ, део ентузијаста самостално обавља истраживања из војне социологије у оквиру смера ратне вештине. Та истраживања, иако мања по обиму и знатно ограничена према теоријско-емпиријском продирању у подручје војне социологије, имају изузетан значај јер се у њима војска истражује као друштвена институција, анализира и преиспитује њена улога у друштву и демистификује њен утицај на друге области друштвеног бића,

⁶ Висока војно-политичка школа била је организована по наставним катедрама, међу којима је катедра војне социологије имала значајно место, јер се у оквиру ње изводила настава из три предмета: опште социологије, основа социологије и социологије војне организације.

⁷ Центар за андрагошко-психолошке студије и истраживање био је организован према подручјима научног истраживања, а сачињавале су га следеће истраживачке јединице: група за војну наставу, група за васпитање у армији, група за социологију и јавно мњење и одељење за психолошку селекцију армијског састава.

⁸ У периоду 1970–1975. године, колико је радио ЦАПСИ, остварено је осам великих научноистраживачких пројеката из социологије: друштвени односи у ЈНА; друштвени положај и друштвени односи припадника неких страних армија; социолошки аспекти маневра „Слобода 71“; испитивање криминалитета у ЈНА; породица припадника ЈНА; самовољно удаљавање војника из јединица; истраживање јавног мњења у армији и културно-рекреативне потребе припадника ЈНА.

а истовремено се открива утицај друштвеног окружења на развој и функционисање армије.

Сада се на Војној академији ВЈ и Војнотехничкој академији, у оквиру заједничких основа, социологија изучава током једног семестра (52 часа), и то четири теме из војне социологије:

- рат као облик друштвеног сукоба;
- армија као друштвена институција;
- друштвена суштина Војске Југославије;
- јединица као друштвена група у Војсци СР Југославије.

На основу наведеног, намеће се питање да ли је довољно простора и значаја дато предмету који је, по својој суштини, матични предмет за ратну вештину. Пуковник мр Душан Вишњић сматра да би ратна вештина (полемистика) требало да буде фундаментална и примењена наука. Фундаментална би требало да буде стога што је својеврсна дисциплина социологије као фундаменталне друштвене науке. У прилог том мишљењу могу се навести многи аргументи, али је суштински аргумент садржан у самој социологији, јер она истражује друштвене процесе и творевине. Академик Р. Лукић, када говори о врстама друштвених процеса, наглашава поделу на процесе стварања и процесе разарања.⁹ Пошто се у досадашњим теоријским расправама полазило од становишта да је оружана борба подручје стварности ратне вештине, значајна је чињеница да је она таква врста друштвеног процеса у којем се до крајњих граница испољавају сукоби и борбе (процеси разарања). На основу тога, сасвим је логично да ратна вештина има своју фундаменталну заснованост у социологији. Осим објекта предмета истраживања, развој њених осталих конституенаса у најтешњој је вези с осталим друштвеним наукама, па стога није спорно општеприхваћено становиште да је ратна вештина превасходно друштвена наука.

И Андре Гликсман, у делу *Говор рата*, крајње уверљиво показује тезу да „озбиљно схватити армију и рат значи кроз њих читати скривене мисли друштва, цивилизације и историје“.¹⁰ А тог читања нема без филозофског и социолошког расуђивања. Због тога положај свих војно-друштвених наука, а међу њима и социологије, посебно војне социологије, делује снагом чаробног огледала у којем се јарко одсликава сва неукост и целокупно сиромаштво духа оних који своде армију и рат на занат, односно на професионализацију само у техничком и тактичком смислу, занемарујући чињеницу да су ратове водили – и када се ратовало копљима, али и сада, када се ратови воде високософистицираним средствима – пре свега, људи као адекватна друштвена бића одређеног конкретнoг психо-социјалног миљеа.

⁹ Р. Лукић, *Основи социологије*, Завод за издавање уџбеника и наставних средстава, Београд, 1984, стр. 182.

¹⁰ Андре Гликсман, *Говор рата*, ВИНЦ, Београд, 1991, стр. 9.